

מבעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרוייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו הפזן | כולל שישו שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמצאת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנזקקים ואברכים עמלי תורה

יום א' ב' חשוון-שבת ח' חשוון תשפ"ד

העלון מוקדש לעילוי נשמות:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמות זצ"ל
ומרת הדרה בת שמחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

בבא בתרא קל"א-קל"ז

שבוע פרשת לך לך

העלון מוקדש לעילוי נשמות:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

דרבא אמר בכולהו קני, לבר מהאשה אצל האחין ואשה אצל בני הבעל. [קל"ב ע"א] בעי רבא בבריא היאך וכו'.

יסוד הלכה זו היא דאזלינן בתר אומדנא, ואמדינן כוונתו של האב שלא אשה כן אלא כדי לכבדה, והוא הדין לאנשים אחרים כמו שיתבאר, דאומדנא היא שאין אדם מנעה את בנו ונותן את כל נכסיו לאשתו או לאחרים, ואמרינן לקמן דהיא מן ההלכות שאמרו חז"ל שהם כמילתא בלא טעמא כמו שיתבאר שם. אמנם פשוט אין לנו לעשות אומדנות מעצמינו אלא מה שאמרו רז"ל וכיוצא בהם, ועיקר דיני אומדנא יתבארו לקמן דף קמ"ו. ולכן אמרו דמי שהלך בנו יחידו למדינת הים ושמע שמת וכתב במתנה גמורה כל נכסיו לאחרים ואחר כך בא בנו אין מתנתו קיימת ובטילה היא, שהדברים מוכיחים שאילו ידע שבנו קיים לא היה נותן לאחרים כל נכסיו והוה מתנה בטעות. וכתב ערוך השלחן דנראה דה"ה אם היו לו בנים הרבה ואחד מהם הלך למדינת הים ושמע שמת וקודם מיתת האב חילק כל נכסיו להבנים שבכאן ואחרי מותו בא הבן נוטל חלקו בירושה דאלו ידע שבנו זה בחיים לא היה מעבירו מחלק ירושתו ונמצא דחלוקתו היתה בטעות.

ובסוגיין אמרו דמי שהיו לו בנים הרבה וכתב כל נכסיו לאחד מבניו לא עשאו אלא אפטרופוס ואין לו בהנכסים רק כאחד מהאחים, ואפילו האריך בלשון השטר בכל שופרי דשטרא מ"מ אומדן דעת היא שלא נתכוין אלא שאחיו יהיו נשמעים לו, ובין שהיה בריא ובין שהיה שכיב מרע, ואפילו אותו הבן שכתב לו כל נכסיו הוא קטן ומוטל בעריסה, מ"מ אמרינן דמפני שאהב אותו מכל בניו רצה שיכבדוהו אחרי שהוא יהיה האפטרופוס כשיגדיל, וטעם האומדנא הוא כנ"ל, שאין סברא כלל שאב יתן כל נכסיו לבן אחד ויעביר נחלה משארי בניו, ולכן אם שייר כל שהוא בין קרקע בין מטלטלין זכה הבן בהמתנה, דאם היה מכוין לאפטרופוסות למה לא עשאו גם על זה השיור.

דף קל"א ע"א

בעי רבא בבריא היאך וכו'.

וצריך להבין מדוע יהיה חילוק לענין זה בין בריא לשכיב מרע, דהא עסקינן כאן בדין תורה, ואין חילוק בדיני ירושה בין מת מתוך חליו למת שהיה בריא. וכתב הרא"ש [סימן ל'] דהשאלה היא דאפשר דבבריא שלא הגיע עדיין זמן להנחיל לבניו לא איירי ביה קרא, או דלמא בבריא נמי דקרא איירי בכל אדם שרוצה להנחיל נחלתו לבניו דבדבורו יכול להנחיל למי שירצה.

ובראשונים נחלקו אם נפשטה הבעיא, וכתב הרא"ש דהואיל ושקיל וטרי ביה גמרא בלשון ודלמא ולא איבריר לן פשיטותא הלכך לא עבדינן ביה עובדא, ושכן כתב רב האי גאון דלא איפשיטא. אבל רבינו חננאל כתב כיון דמסיק דבי דינא בתרא כבי דינא קמא תקון אם כן איפשיטא בעיא. והרא"ש כתב דנראה כדברי רב האי וכדברי רב אלפס כיון דשקלא וטריא דגמרא בלשון ודלמא לית כאן פשיטותא. וכן דעת הרמב"ן ועוד הרבה ראשונים. ודעת הרשב"ם ור"י בעל התוספות ובעל המאור והריטב"א בשם הרא"ה שנפשטה הבעיא. ולהלכה נקט בשולחן ערוך [סימן רפ"א ס"ה] דאם היה בריא, אינו יכול להוסיף ולא לגרוע לא לבכור ולא לאחד משאר יורשים. אמנם כל זה בלשון ירושה, אבל במתנה גמורה יכול לעשות כרצונו.

דף קל"א ע"ב

הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפטרופא. פשיטא, בנו הגדול לא עשאו אלא אפטרופוס, בנו הקטן מאי וכו'. אמר רבינא, משמיה דרבא בכולהו לא קנה, לבר מאשתו ארוסה ואשתו גרושה; רב עזרא משמיה

כולל ומכון ראש פינה:

ובין לשון מתנה דוודאי למתנה גמורה ולירושה גמורה איכוין דאין כאן כבוד באמירה בעלמא.

ומצאנו שדין זה הוא גם באשה, וחילוקי הדינים מבוארים בגמרא וברא"ש [סימן ל"א], דבנו ואחר לאחר במתנה ובנו אפטרופא, ולא מיבעיא אם כתב מקצת נכסיו לאחר תחלה והשאר לבנו דהוי אפטרופא דבשעה שכתב לבנו הוי כל נכסיו, אלא אפילו כתב כל נכסיו לבנו ואחר בבת אחת חשבין ליה כותב כל נכסיו לבנו כיון דלא שייך בנכסים כלום אחר מתנת בנו. ודוקא שכתב כל נכסיו לבנו ולפלוני, אבל אם כתב חצי נכסיו לבנו וחצי נכסיו לפלוני, מדהו"ל למכתב כל נכסיו לבנו ולפלוני ולא עשה כן אלא הקדים בנו במתנתו, לבנו נמי מתנה הוי, דהו"ל כנותן לבנו מקצת תחלה ואחר כך השאר לאחר. ואם כתב שני שלישי נכסים לבנו ושליש לאחר הוי כנותן כל נכסיו לבנו ולאחר בבת אחת אע"פ שהקדים בנו תחלה, משום דלא הוה מצי למכתב כל נכסיו לבנו ולפלוני דאז הוי משמע חצי לפלוני וחצי לבנו.

ואם כתב כל נכסיו לשני בניו הוו שניהם אפטרופסים, ואם כתב חצי נכסיו לבנו ולפלוני וחצי נכסיו לבנו ולפלוני הראשון מתנה והשני אפטרופוס מדלא כתב כל נכסיו לפלוני ולפלוני בניי, וכן הדין בכותב לשתי נשיו. ואם כתב כל נכסיו לאשתו ולבנו כתב הרא"ש דנראה דלאשתו הוי במתנה ולבנו אפטרופא, דאשתו לגבי בנו כאחר דמיא.

דף קל"ב ע"א

תנן התם הכותב נכסיו לבנו, וכתב לאשתו קרקע כל שהוא אבדה כתובתה וכו' [ע"ב] כיון שעשאה שותף בין הבנים אבדה כתובתה. בעי רבא בברייתא היאך וכו' תיקון.

גם זה מדיני אומדנא, ופרטי ההלכה, המחלק נכסיו לבנו וחלק לאשתו קרקע כל שהוא אבדה כתובתה בין אם הוא בריא או ש"מ, ואפילו אם לא חילק בפניה רק ששתקה כשנודע לה, דאמרינן כיון שחלק לה כבוד לחלוק עם הבנים ודאי מחלה. ורבינו חננאל כתב דהוא דוקא כשחלק לה חלק אחד מן הבנים או מחלה בשתיקה לחוד, אבל אם לא נתן לה כאחד מן הבנים או לא מחלה בשתיקה אלא א"כ כתב לה וקבלה עליה, והר"ף והרא"ש כתבו כסברא הראשונה. ודוקא שחלק לה קרקע וחלק כל נכסיו אבל אם כתב מטלטלי או שלא חלק כל נכסיו לא אבדה כתובתה. וקרקע לאו דוקא, אלא אפילו לא כתב לה אלא דקל לפירותיו או פירות מחוברין והן צריכין עדיין לקרקע חשיב שפיר קרקע. ומכל מקום אפילו כתב לה קרקע וחלק כל נכסיו לא אבדה אלא מאותן נכסים, אבל אם קנה נכסים אחרים או אפילו באו לידה מאותן הנכסים כגון שמת אחד מהבנים וירשו גובה מהם, דלא מחלה אלא השעבוד שיש לה על הבנים אבל לבעלה לא מחלה כלום.

ואם פירש בשטר שמקנה לו הקנאה גמורה ולא בתורת אפטרופסות, או שפירש בשטר שיהא רשאי למכור ולתת לאחרים, ניכר שכיון למתנה גמורה. וכן אם כתב לו מטלטלי אגב קרקע ניכר שכיון למתנה גמורה, דאם היתה כוונתו לאפטרופסות לא היה צריך לקניין. וכן אם הקנה לו בקניין וכתב הקניין בתוך השטר, דכיון שיפה כחו כל כך וודאי דלמתנה גמורה איכוין. אמנם דעת הנמוקי יוסף שאע"פ שנתן לו בקניין וכתבו בשטר לא עשאו אלא אפטרופוס, וי"א דאף במיפה כחו שאמר תנו כל נכסיו לפלוני בני ואף כתובו אפ"ה לא קנה אף בקניין.

אמנם אם כתוב בשטר המתנה לשון שיש להוכיח ממנו דלמתנה גמורה נתכוין קנה, וכ"ש אם כתב אמתלא בהשטר למה נותן לו כל נכסיו דקנה, וכל היכי דאיכא לאסתפוקי בלשון המתנה אם נתכוין למתנה גמורה על המקבל להביא ראיה, דהנכסים עומדים בחזקת כל היורשים והוא לברו בא להוציא מהם והמוציא מחבירו עליו הראיה:

וזה שאמרנו שעשאו אפטרופוס זהו דוקא כשכתב לו בשטר את לשון המתנה או שצוה לעדים לכתוב לו וכתבו לו בחייו, או שאמר לעדים תנו לפלוני בני נכסיי וכתבו לו שטר לזכרון, או שאמר תנו לו ואף כתבו, דאז אף אם לא כתבו בחייו הוי אפטרופוס, דכיון שאמר ואף כתבו גילה דעתו שלא הקפיד על כתיבת השטר אלא להעדפא בעלמא, וכ"ש כשאמר שיכתבו לזכרון או שלא הזכיר כלל כתיבת השטר, אבל אם אמר לעדים כתבו ותנו לו כל נכסיו ולא הספיקו לכתוב בחייו, אין לו אפילו דין אפטרופוס, דחיישינן שמא לא גמר לעשותו אפטרופוס אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה [נמוקי יוסף].

וכיון דדין זה הוא כהלכתא בלא טעמא לעקור מתנה מפורשת מפני אומדנא, לכן אין לך בו אלא מה שאמרו חז"ל, ודין זה אינו אלא בבן בין הבנים, אבל אם כתב לבן בין הבנות והבנות יורשות, כגון שהן בנות בניו שמתו בחייו או לבת בין הבנות או לבת בין הבנים או שאין לו זרע ושאר קרובים המה יורשיו וכתב לאחד מהקרובים כל נכסיו מתנתו קיימת, וי"א דבת בין הבנים או בין הבנות דינה כבן בין הבנים דגם באלו חושש לכבודם ששאר היורשים יכבדום אבל בבן בין הבנות וודאי לא שייך שחשש לכבודו דגם בלעדי זאת יכבדו אותו:

וי"א דדין זה אינו אלא כשכתב לשון מתנה, דאפטרופסות הוא קצת בגדר מתנה כיון שהוא המוציא והמביא בהנכסים, אבל אם כתב לשון ירושה, שהיה חולה ואמר או כתב פלוני בני יירש כל הנכסים, יורש את כולם. וי"א [הר"ף והרמב"ם פ"ו מנחלות] דדווקא אמר, אבל בכתב לא עשאו אלא אפטרופוס, דבכותב אמרינן דדעתו היה להחשיבו ולכבדו, דכתיבה יש לה פירסום, אבל אמירה בכל עניין זכה לגמרי בין שאמר לשון ירושה

ואם חלק נכסיו בינה ובין אחרים, כתב רשב"ם ולאן דוקא כתבם לבניו אלא ה"ה לאחר, וכתב הרא"ש [סימן ל"ד] דדברים הללו קשין לאומרם בלא ראייה, דלישנא שעשאה שותף בין הבנים אינו מורה כן דמשמע דדוקא בשביל כבוד שעשה לה שחלק לה מנכסיו עם בניו שתקה ומחלה, אבל אם חלק נכסיו לאחרים מה לה לערער ומה כבוד עשה לה דאית לן למימר שמחלה כתובתה ובשתיקה לא הפסידה כתובתה דמצי למימר נחת רוח עשיתי לבעלי.

ודוקא שחלק לה קרקע וחלק כל נכסיו, דכיון שחלק לה קרקע חשיבא לה ומוחלת השאר, וכן כיון שחלק כל נכסיו ויודעת שאין לה עוד ממה לגבות כתובתה ושותקת ודאי מחלה, אבל אם כתב לה מטלטלי עמהם, אף על גב שחלק כל נכסיו לא חשיבי לה ולא מחלה. וכן אם לא חלק כל נכסיו אלא שייר לעצמו קרקע כל שהוא, כתובתה קיימת, דכיון שרואה שמשיר לעצמו קרקע כל שהוא וישאר שיעבוד כתובתה עליו לאחר מותו, לא מחלה כל שיעבודה, שאומרת ממה ששייר אני גובה, וכשתרד לאחר מותו לגבות אותה קרקע כל שהוא בכתובתה, מיגו דגובה מקצתה גובה כולה. אבל אם לא שייר לעצמו קרקע אלא מטלטלי, הרי אין לה עוד דבר לשיעבוד כתובתה, שאין המטלטלים משועבדים לכתובתה, והיא שותקת ודאי מחלה.

וכתב השו"ע [אבן העזר סימן ק"ו] דכל זה לדין התלמוד, אבל לפי מה שתקנו הגאונים עכשיו שכתובה נגבית גם מן המטלטלין, אפילו שייר מטלטלין כל שהוא כתובתה קיימת, שהרי היא אומרת ממה ששייר אני גובה, ומתוך שתרד למה ששייר תרד לשאר נכסים ותטרוף.

מי שצויה לתת לבניו או לאחרים כך וכך, וצוה כך לפני אשתו ושתקה, יש אומרים הואיל ושתקה מחלה וצריכה לקיים (מרדכי ריש אלמנה ניוזנית בשם ראב"ן ובפרק מי שמת). ויש חולקים (מרדכי בפרקין בשם הר"ם) דיכולה לומר הא דשתקה כדי שלא תטרוף דעתו עשיתי. ואם אמרה למקצת דבריו אין ולמקצת דבריו שתקה, לכולי עלמא לא הוי מחילה במה ששתקה, דכיון דעל קצת דבריו אמרה אין, למה ששתקה אמרין משום דלא נתרצית שתקה כדי שלא תטרוף דעתו, אבל למה שאמרה אין מחלה וצריכה לקיים, ואינה יכולה לומר בזה שלא תטרוף דעתו עשיתי, דהוה לה למישתק כמו ששתקה לשאר.

דף קל"ג ע"ב

א"ל דייני דהצצתא הכי דייני וכו'.

פירש רשב"ם בשם רבינו חננאל הצצתא בית הקברות וקרי להו הצצתא לפי שעושין לה מחיצה להפסיק ביניהם, ע"ש. וכתב הבן יהודיע, צריך להבין וכי דיינים

יש בבית הקברות, ומאי עבידתיהו לדיינים שם, ועוד מה שייכות יש לזה כאן בענין זה דטעה בו רב עיליש. וכתב דידוע שהיו מכשפים מחטטי שכבי שחופרין בבית הקברות ומפשיטין המתים מבגדיהם, ודבר זה היה מצוי הרבה באותם הימים, ולכן היו בני אדם מופקדים וממונים על דבר זה מן הקהל לחפש ולתפוש בני אדם אלו שעושים כן בבית הקברות לחטט שכבי ולענוש אותם ולשפטם, ואת אלו הממונים המופקדים לשפוט את מחטטי שכבי בבית הקברות הנקרא הצצתא, קורא אותם בשם דיינים, כי דבר זה מסור בידם לדון ולענוש עושה רשע כזה, ולכן לזה הדיין אשר דן הדין שלא יוכל שמעון ליקח אותה המתנה שלקחה ראובן דשכיב, קרי ליה דייני דהצצתא, שהם הדיינים הדנים לאותם המפשיטים המתים מבגדיהם, כי גם זה הדיין דן שלא יוכל שמעון החי להפשיט את ראובן שמת מן המתנה שזכה בה בחייו ליקח אותה לעצמו וטעה בדבר זה:

קרי עליה אני ה' בעתה אחישנה.

פירש ר' חננאל כשתגיע לזמן ארבעים שנה, יחיש לך ה' יתברך חכמה כאחד הגדולים. ושבהיה הריטב"א, ע"ש. וכתב הבן יהודיע דנ"ל לרמוז דבר זה בפסוק הנזכר, והוא דאתמר בפרק ה' דאבות בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה, בן שלש עשרה למצות, בן ט"ו לתלמוד, בן י"ח לחופה, בן עשרים לרדוף, בן שלושים לכה, בן ארבעים לבניה, ופירש רש"י בן ארבעים להבין דבר מתוך דבר, ולהורות כהלכה, ע"ש, נמצא עתים השייכים לתורה הם חמשה, כי בן י"ג למצות גם זה בכלל עתים של תורה הוא, מה שאין כן של חופה ושל לרדוף ושל כה לא שייכי לתורה, ונמצא בן ארבעים הוא עת חמישי בעתים של תורה, ולזה אמר אני ה' בעת"ה, בעת ה' הוא עת חמישי שהוא בן ארבעים, אחישנה לבניה ולחכמה שתבא בקרבך, שתהיה מבין בה דבר מתוך דבר, ותהיה מורה כהלכה:

הכותב את נכסיו לאחרים והניח את בניו מה שעשה עשוי, אלא אין רוח חכמים נוחה הימנו רשב"ג אומר אם לא היו בניו נוהגים כשורה זכור לטוב. איבעיא להו מי פליגי רבנן עליה דרשב"ג, או לא וכו'.

ולמסקנא אמרו בנמרא אמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא, לא תיהוי בי עבורי אחסנתא ואפילו מברא בישא לברא טבא, וכ"ש מברא לברתא. וכן כתבו הפוסקים בשולחן ערוך [חושן משפט סימן רפ"ב]. כל הנותן נכסיו לאחרים והניח היורשים, אף על פי שאין היורשים נוהגים בו כשורה אין רוח חכמים נוחה הימנו, וזכו האחרים בכל מה שנתן להם. ומדת חסידות שלא להעיד בצואה שמעבירין בה הירושה מהיורש, אפילו מבן שאינו נוהג כשורה לאחיו חכם ונוהג כשורה. הגה: מי שצוה לעשות בנכסיו הטוב שאפשר לעשות, יתנהו ליורשיו כי

אין טוב מזה (מרדכי פרק מי שמת). ע"כ. וכתב ערוך השלחן דנראה דאפילו אם מניח מעט לבניו לקיים נחלה דאורייתא ג"כ אין לעשות כן דרצון ה' יתברך הוא שהבנים יירשו אבותיהם ולא יתנום לאחרים. והרא"ש [סימן ל"ז] הביא לשון הירושלמי, א"ר אבא בר ממל הכותב נכסיו לאחרים והניח את בניו עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם:

וכתב ערוך השלחן דיש להסתפק אם רק בבנים הקפידה התורה שלא להעביר נחלתן או גם בשארי יורשים כשאין לו בנים, ומלשון הרמב"ם והש"ע מבואר דבכל היורשים הדין כן וכ"כ במרדכי שאין חילוק בין בן לשארי יורשים. וכתב עוד דמ"מ אפשר לומר דבשאר יורשים אם רוצה להעביר כל נכסיו אין לעשות כן משום דקא עקר נחלה דאורייתא, אבל אם רוצה להניח גם להיורשים חלק אין קפידא בזה, ובבנים גם בזה יש קפידא וצריך ליתן להם כל אשר יש לו, וחלק כחלק לכולם בשוה, לבד מה שרוצה ליתן לצדקה עולמית לזכות נשמתו ולקרוביו העניים דזהו ודאי שראוי לעשיר לעשות כן וכן מנהג העולם, אבל לאחרים לא יתן מנחלתו ועיקר עזבונו יתן לבניו. ובגמרא מהואר במעשה דיוסף בן יועזר שזה טוב יותר אף מלהקדישן.

אזל בריה נסיב בת גדיל כלילי דינאי מלכא.

כתב הבן יהודע, קשה למאי אצטריך תלמודא להודיענו שנשא בת גדיל כלילי דינאי מלכא. וכתב לבאר כי בהשגחה פרטית היה זה מן השמים שישא בת גדיל כלילי דינאי, כדי שייסובב מזה שיקח שבע מן ההקדש, והיינו אם היה נושא בת אדם אחר, לא היתה מייצעתו שלא יוליך המרגלית לבית המלך למכור, אלא אדרבה היתה מייצעתו שיוליכנה לבית המלך והוא מעצמו היה מוליך אותה שם, ואז לא היה נעשה דבר זה שיקח הוא שבע מן ההקדש, אך כיון דנשא בת גדיל כלילי דינאי המלך שהיא מכרת מכח אביה את מנהגם של בית המלך, שיקנו בזול ויתנו חצי שוויה, לכך הזהירה אותו שלא יוליך אותה שם, אלא יוליכנה לגזבר ההקדש, וסמך על דבריה, ואז ממילא נתגלגל הדבר שהוא הוציא מן ההקדש שבע, ועל ידי כך כתבו יוסי בן יועזר הכנים אחד ובנו הוציא שבע, שרצו מן השמים להודיע דלאו שפיר עבד יוסי בן יועזר להקדיש נכסיו להבריחם מן בנו, דניחא קמיה שמיא שהבן הוא ירש את אביו:

אולידה דביתהו אייתי לה נזניתא.

כתב הבן יהודע דנ"ל דגלגלו מן השמים מציאת המרגלית מן הדג, לצורך אשתו שילדה ולא קנאו לצורך סעודת שבת או חול, היינו לרמוז דלא טוב עשה אביו שהעביר הנחלה מבנו, כי אם ראה שלא היה נוהג כשורה היה לו לחשוב שמא יוליד בן טוב, ולכך נתעשר על ידי קניית הדג שקנה בעת שילדה לו אשתו:

אמרו ליה שבע איכא שית ליכא.

מה שהאריכו לומר שית ליכא, כתב הבן יהודע דהוא כדי שלא יחשוב דליכא דנרי טפי משבע, אבל איכא חפצים של כסף וזהב או אבנים טובות ששויים שית להשלים דמי מרגליתא ההיא, לכך אמר ליה שית ליכא בשום אופן:

אמר להו שבע הבו לי שש הרי הם מוקדשים לשמים.

כתב הבן יהודע דדקדק למנקט בלשונו על פי סדר זה, שלא אמר שש מוקדשים לשמים, ושבע הבו לי, כדי שלא יחול ההקדש על שש אלא עד שיתנו לו השבע, דחש שמא הגזבר יחזור בו, ולא ירצה לקנות, או שמא יצטרך באלו השבע לצורך אחד גדול והכרחי, דאז כיון דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט חל ההקדש על המרגלית כנגד דמי השש, ונעשה ההקדש שותף עמו במרגלית זו, לכך הקדים ואמר הבו לי, קודם שאמר שש מוקדשים:

שיננא לא תהוי באעבורי אחסנתא.

כתב הבן יהודע דנ"ל קראו שיננא רוצה לומר חריף, לומר אף על פי שאתה חריף ותוכל לכונן על האמת לדעת דזה המעביר אחסנתא שפיר עביד, עם כל זה לא תכנים עצמך בדבר זה:

דף קל"ד ע"א

הטיח עלי בן עוזיאל.

כתב הבן יהודע הא דכפל לשונו פעמים, אחת שתפסו על מה שמכר ואחת שתפסו על מה שהקדיש. והא דקרי ליה בן עוזיאל, ולא קראו בשמו, נ"ל כיון לכבודו, בן עוז אל, כלומר בן התורה שהיא עוז של אל, דכתיב [תהלים כ"ט י"א] ה' עוז לעמו יתן:

לקיים מה שנאמר להנחיל אוהבי יש.

פירש רשב"ם ש"י עולמות כדאיתא בפרק חלק עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק ש"י עולמות. וכתב התורת חיים דנראה טעם מספר ש"י עולמות לפי שעשרת הדברות יש בהן תר"ך אותיות נגד תר"ג מצות ושבע מצות בני נח במספר כת"ר עליון, ונראה שכנגדן יש לו לאדם תר"ך עולמות, אלא לפי שהאדם נברא דו פרצופין זכר ונקבה ויקרא את שמם אדם וכן כל הנשמות זכר ונקבה נבראו ובין שניהם נשלם ונעשה האדם במלואו וטובו לשמור ולעשות את כל מצות ה', לכך גם אותן תר"ך עולמות יחדו יחלוקו מחציתן לזכר ומחציתן לבת זוגו, והיינו ש"י עולמות לכל צדיק וצדיק, ולהכי בשעה שבא הקדוש ברוך הוא ליתן עשרת הדברות לישראל ובא להודיע להן מתן שכרן תחילה צוה להגיד לנשים בפני עצמן ולאנשים בפני עצמן, שנאמר כה תאמר

לבית יעקב ותגיד לבני ישראל אתם ראיתם וגו' והייתם לי סגולה מכל העמים ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו', לומר דנשים ואנשים שניהם שוין בקבלת שכר הנמשך מתר"ך אותיות של עשרת הדברות שהן נגד מספר כל מצות ה' דאיש ואשה כחד גופא נינהו ושניהן שקולין.

כל עוף שפורח עליו נשרף.

כתב התורת חיים דלאו גוזמא הוא, אלא דוקא, שהרי אפילו רבי אליעזר ורבי יהושע תלמידי דרבן יוחנן בן זכאי כשעסקו בתורה על סעודת אבויה אבי אלישע אחר ירדה אש מן השמים וליהטה הבית עד שאמר להם אבויה רבותי לשרוף בייתי באתם כדאיתא בירושלמי דחגיגה [כמובא בתוספות חגיגה ט"ו ע"א ד"ה שובן].

דף קל"ד ע"ב

ליורשו פשיטא, לפטור את אשתו מן היבום אצטריכא ליה.

הרשב"ם כתב דלא מצי לאוקומי בנכסים שנפלו לו לאחר מכאן דלא מהימן כיון דליכא מיגו, וכתב הרא"ש [סימן ל"ט] דכתב הר"מ דפליאה גדולה היא לומר כן שאם בא אדם ממדינת הים הוא ובנו ואמר זה בני שלא יירש אותו הבן בנכסים שנפלו לו לאחר מכאן אלא שאר בניו או שאר קרוביו הקרוב קרוב קודם. ופירש הוא ליורשו פשיטא, דמכח מתניתין דמייתי לקמן פריך פשיטא מדתנן יש לי בנים נאמן דלכל הפחות מתוקמא בליורשו.

בעל שאמר גרשתי את אשתי אינו נאמן. [קל"ה ע"א] א"ל רבא לרב נתן בר אמי הוש לה.

וכן להלכה בשולחן ערוך [אבן העזר סימן קנ"ב] דבעל שאמר גירשתי את אשתי אינו נאמן להחזיקה בגרושה אפילו מכאן ולהבא, לא לעניין שתנשא לאחר ולא שאם ימות בלא בנים תהא מותרת לשוק, ומ"מ לחומרא חוששין לדבריו שאם מת חולצת ולא מתיבמת, כן פסקו כל הפוסקים, וכתב ערוך השלחן דנראה דגם לכהונה נאסרה, וכן אם הוא כהן אסורה עליו, וכן אפילו הוא ישראל אסורים להתייחד שהרי לחומרא אנו מאמינים לו שנתגרשה ואסור לו להתייחד עם הפנויה, ולכן אנו אומרים לו עשה אחת משתי אלה או נתן לה עתה גט בפנינו ותנשא לאחר או תקדשנה מחדש ותדורו יחד.

ובכל זה אין חילוק בין שהיא מודה לדבריו ובין שמכחשת אותו, דמעיקר הדין לפי המתבאר בסוגיין היה צריך להיות דאם אומר גירשתי עתה צריך להיות נאמן אף להנשא לשוק, שהרי יש לו מיגו דאי בעי מגרשה עתה, וממילא שמטעם זה אפילו מכחשת אותו אינו כלום שהרי א"צ דעתה בגט רק היא שוותה על עצמה חתיכה דאיסורא, ואם אמר כבר גירשתי מעיקר הדין א"צ להיות נאמן ואפילו אם באו עדים שזינתה ממיתין אותה,

דהא על זמן העבר אין לו מיגו שאין ביכולתו לעשותה גרושה מכבר, ואין אומרים שמכבר היה יכול לגרשה דמיגו למפרע לא אמרינן, וממילא אפילו היא מודה לדבריו לית לן בה דכיון שהחזיקה באשת איש א"א להם להוציאה מחזקה זו רק בעדים או בראיה ברורה:

ואם אמר גירשתי מכבר אם נאמן על להבא תליא בסוגיא בפלוגתא אם פלגינן דיבורא בגוף אחד שנאמר לדבריו במחציתו ובמחציתו לא להאמינו, והיינו שאומר על אשה זו שגרשה היא מכבר ונאמן לו עליה מכאן ולהבא להחזיקה בגרושה ולמפרע בא"א, או לא פלגינן דיבורא על גוף אחד, דבשני גופים קיי"ל דפלגינן, אבל בגוף אחד יש ספק אי פלגינן אם לאו, דהוי פלוגתא בסוגיין אי פלגינן דיבורא בחד גופא או לא פלגינן.

וכל זה מעיקר הדין, אבל למעשה פסקו בסוגיין שיש לחוש לחומרא ואינו נאמן להתירה לשוק אפילו באומר גירשתי עתה, דאף שיש לו מיגו מ"מ יש סתירה למיגו זה, דאם איתא שגרשה קלא אית לה למילתא והוה כעין מיגו במקום עדים [רשב"ם ותוספות], ומ"מ אין זה ממש כמיגו במקום עדים דהא עבידי אינשי דמגרשי בצניעא [כתובות כ"ג ע"א] ועב"ז סתירה קצת יש למיגו זה דבהרבה פעמים הדרך לגרש בפרהסיא כדי לפרסם שהיא גרושה, שברוב פעמים מגרשין בבית דין כדי לפרסם הגט ויש שמתביישין בהפירסום ואינם מגרשין בבית דין אלא בצניעא ובביתם, וממילא דלהלכה למעשה בין שאמר גירשתי עתה ובין שאמר גירשתי מכבר יש לילך לחומרא בכל צד ואם מת חולצת ולא מתיבמת ואפילו באומר גירשתי כבר דשמה פלגינן דיבורא ונאמן על להבא ואין חילוק אם היא מודה אם לאו כנ"ל.

דף קל"ה ע"ב

מת יחזרו נכסים למקומן. בעי רבא שבח ששבחו נכסים מאליהם, מהו וכו' כגון דיקלא ואלים, ארעא ואסקא שרטון, מאי תיקו.

נתבאר במשנה דיעקב שמת והניח שני בנים הידועים לנו ראובן ושמעון, ולא הוחזק לנו שיש לו עוד בן וגם לא הוחזק שאין לו עוד בן, ובא לוי ואמר ראובן עליו אחינו הוא ושמעון אומר איני יודע, הרי שמעון נוטל חצי הממון וראובן נוטל שלישי, שהרי הודה שהם שלשה אחים, ולוי נוטל שתות, חצי מהשלישי שראובן הודה לו, ואם מת לוי יחזור מה שנטל לראובן ולא יתן לשמעון חלק בזה דהרי לא נתן לו כלום. אמנם אם נפלו ללוי נכסים אחרים יחלקו ראובן ושמעון ביניהם, שהרי ראובן מודה לשמעון שלוי זה אחיהם הוא ולמה לא יטול שמעון חלק בירושתו רק מקודם יקבל ראובן מה שלוי נטל ממנו.

וכתב הטור בשם הרמ"ה [סימן ר"פ] דכל זמן שהנכסים שלוי לקח מראובן הן בעין, או שאר נכסים הבאין מחמתו,

נוטל ראובן בראש. אבל אי ליתנהו להני נכסים ולא הבא מחמתו, אין ראובן נוטל כלום בראש, אלא חולק עם שמעון בשוה, וכן פסק הרמ"א. ועיין שם באחרונים דסבירא להו דהוי ספיקא דדינא וצריך תמיד ראובן לקבל חלקו תחלה.

ומבואר בסוגיין דאף בזה החלק עצמו שנטל לוי מראובן, אם השביחו נכסים אלו מאליהן ואחר כך מת לוי, אם הוא שבח המגיע לכתפים, והיינו שהשבח נגמר כל צרכו שהגיע עד שהוא ראוי להנשא בכתף, כגון ענבים שהגיעו להבצר, הרי השבח הזה כנכסים שנפלו לו ממקום אחר ויחלקו בהן, ואם עדיין לא הגיע להבצר הרי הם של ראובן לבדו, וכ"ש אם השביחו ע"י טורח של לוי דהוה כנכסים שממקום אחר ויחלקו אפילו בלא הגיע לכתפים [נה"מ] והרשב"ם פירש דדוקא בשבח שע"י טורח הוה כנכסים אחרים אבל כששבחו מאליהן שייך השבח לראובן לבדו, והביאו הטור.

ואם בשעה שאמר ראובן על לוי אחינו הוא אמר שמעון בכרי דאינו אחינו ונטל לוי בחלקו של ראובן ואחר כך מת לוי לא יירש ממנו שמעון כלום אפילו בנכסים שנפלו לו ממקום אחר, אלא ראובן יירש הכל.

דף קל"ו ע"ב

רבי יוחנן אמר לא קנה לוקח, קנין פירות בקנין הגוף דמי; וריש לקיש אמר קנה לוקח, קנין פירות לאו בקנין הגוף דמי.

ומבואר הגמרא דבזה הלכה כריש לקיש, דקנין פירות לאו בקנין הגוף דמי. ולכן הכותב נכסיו לבנו או לאיש אחר מהיום לאחר מיתה, הכוונה הוא שיזכה המקבל בגוף הנכסים מהיום ובפירות לאחר מיתה, ועד מותו יאכל הנותן את הפירות, ולפיכך הנותן אינו יכול למכור מפני שהם של המקבל והמקבל אינו יכול למכור מפני שהפירות הם ברשות הנותן כל ימי חייו, וכ"ש אם כתב מפורש כן שמקנה לו הגוף מהיום והפירות לאחר מיתה.

עבר הנותן ומכר את הנכסים מכורים הם עד שימות ויאכל הלוקח את הפירות כל ימי חייו הנותן וכשימות מוציא המקבל או יורשיו מיד הלוקחות, ואפילו מת בחיי הנותן, מפני שהגוף הוא של המקבל מזמן המתנה, ואם עבר המקבל ומכר את הנכסים אין לו ללוקח כלום עד שימות הנותן, וכשימות נוטל הנכסים, דמכירת המקבל מכירה גמורה היא, ואפילו מכר המקבל בחיי נותן ומת המקבל ואחר כך מת הנותן קנה הלוקח, שלא היה להנותן אלא פירות וקנין פירות לאו בקנין הגוף דמי, והגוף הוא של המקבל ומכירתו מכירה.

ומה שכתבנו עבר ומכר בשניהם דמשמע דלכתחלה אין להם למכור, זהו לשון הרמב"ם [פ"ב מזכיה ה"ג] והש"ע

[ח"מ סימן רנ"ז ס"א], וכתב ערוך השלחן דנראה דזהו כשמוכרים סתם, אבל כשהנותן מוכר מפורש רק הפירות וכן המקבל מוכר הגוף ולא הפירות יכולים לכתחלה למכור. ואם אחד מהם מכר סתם דמשמע הגוף והפירות, ואחר כך נתוודע הלוקח דאין לו אלא פירות או הגוף, ביכולתו לבטל המכירה דאין לך מקח טעות גדול מזה, אבל אם ידע הלוקח שזה המוכר לו אין לו אלא פירות או גוף אינו יכול לבטל המכירה אף שמכר לו סתם [נמוק"י]. וכשמכר הנותן דלא מכר אלא הפירות, אפילו אם אחר כך חזר ולקח הגוף מיד המקבל, או שמת המקבל והוא יורשו, מ"מ לא קנה רק הפירות, כיון שבשעה שמכר לו הנותן לא היה הגוף שלו. וכן המקבל שמכר אפילו קנה אחר כך גם הפירות מהנותן, מ"מ לא קנה את הפירות, דבעת שמכר לא היו הפירות של המקבל ומה שקנה אחר כך אינו מכור במכירה הקודמת:

דף קל"ז ע"א

נכסי לך ואחריך לפלוני, וירד ראשון ומכר ואכל השני מוציא מיד הלוקחות, דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר אין לשני אלא מה ששייר ראשון וכו' אמר אביי איזהו רשע ערום זה המשיא עצה למכור בנכסים כרבן שמעון בן גמליאל.

ביאור הדברים הוא דלשון אחריו הוא אחר מותו, כדכתיב מי יגיד לאדם מה יהיה אחריו תחת השמש, ואם כן זה הנותן נתן באופן זה שכל ימי הראשון יאכל וישתמש בהנכסים בגוף ובפירות, ואין זה קנין פירות דלאו בקנין הגוף דמי כמו שהתבאר לעיל, אלא נתן לו הגוף והפירות ויכול לעשות בהם כל חפצו, רק מה שישאר אחריו יהיה להשני, וכן מה שישאר מהשני יהיה להשלישי, ולכן אם הראשון מכרם אין לו להשני כלום, דכיון דנתן לו הגוף והפירות לכל ימי חייו מה שעשה עשוי, מיהו לכתחלה אסור למכור דעובר על דעת הנותן, וכ"ש שאסור לאיש אחר להשיאו עצה שימכרם, והמשיאו לעצה זו נקרא רשע, דאע"ג דהמוכר עצמו לא נקרא רשע דעושה להנאתו אלא שעובר על דעת הנותן ולא עשה כהוגן, אבל אחר רשע הוא דאין אדם חוטא ולא לו [סמ"ע], ולכן אם מת שני בחיי ראשון הנכסים של יורשי ראשון, משום דהשלישי אינו זוכה רק אחרי מות השני והשני אינו זוכה רק אחרי מות הראשון, נמצא דהשלישי אינו זוכה מהראשון אלא מהשני, וכיון דהשני כשמת בחיי ראשון לא זכה מעולם לכן גם השלישי אינו זוכה וממילא דנשארו ביד יורשי ראשון וכן בשלישי כשמת בחיי שני נשארו ביד יורשי שני:

עוד אמרו לעיל [קל"ז ע"א] דכשהראשון ראוי ליורשו אין להשני כלום דירושה אין לה הפסק, כגון שאמר שדה פלונית אני מוריש לראובן בני ואחריו לשמעון בני, כיון דראובן יורשו מן התורה, אף על גב דבחייו היה יכול

ליתנה למי שירצה, מ"מ כיון דהורישו אין הפסק בירושה, דדווקא מתנה יכול האדם להתנות בה כרצונו, אבל היורש כיון שקבלה ע"פ לשון ירושה היא שלו לעולם. ולכן אפילו אמר בלשון מתנה נכסי לך ואחר כך לפלוני, כיון שהוא ראוי ליורשו אין זה לשון מתנה אלא לשון ירושה וירושה אין לה הפסק. אמנם זה דווקא בשכיב מרע, דכשהאדם חולה מוריש נכסיו לכן דיינינן לה כלשון ירושה, אבל בריא שאמר נכסי לך ואחר כך לפלוני אפילו ראוי ליורשו הדין דזה לשון מתנה, ולא עוד אלא אפילו אמר בלשון ירושה אינו כלום דהבריא אינו יכול ליתן בלשון ירושה.

ומה נקרא ראוי ליורשו, לאו דווקא שהראשון ראוי והשני אינו ראוי, אלא אפילו גם השני ראוי, כגון בן בין הבנים ובת בין הבנות ואח בין האחים כשהם היורשים, כיון ששייך בירושה זו וביכולת המוריש להוריש לכל מי שירצה מהיורשים מקרי ראוי ליורשו ואין לזה הפסק, אבל בת בין הבנים או אח בין הבנות אינו ראוי ליורשו מקרי, דכיון שיש לו הקודמים בירושה מזה אין לזה שם יורש.

ואם נתן לזמן קצוב, כגון שאמר נכסי לך לעשר שנים ואחר כך יהיה לפלוני, אזי לאחר הזמן או לאחר שיצא מהבית שייך לפלוני ואין הראשון יכול למכור, ואם מכר השני מוציא מיד הלוקחות. וכתב קצות החושן [סימן רמ"ה ס"ק ה'] דדעת הרמב"ן נראה בחידושי [ע"כ ד"ה הא] דגם באומר נכסי לך לעשר שנים ואחר כך לפלוני, כיון דנותן סילק נפשיה לגמרי מנכסים אלו הוי כמו אחר כך לפלוני ואם מכר ראשון מכרו מכר. אבל אם אמר כל זמן שתדור בו וודאי דמכירתו מכירה [תשובת הגאונים, הובאה בב"י], ואם אמר סתם אחר שימות בני יהיו הנכסים לפלוני לא אמרינן בזה ירושה אין לה הפסק [נה"מ] כיון שלא אמר נכסי לך ואחר כך לפלוני, וי"א דאפילו בכה"ג כיון שראשון ראוי ליורשו אין לו הפסק.

ומבואר בסוגיין דאם קדם הראשון ומכרו מכור אף שעשה איסור, וכן אפילו אסרם בהנאה כגון שהמתנה היא בגדים ועשאן תכריכין למת שאסורים בהנאה ואפילו הרבה להמת תכריכין יותר מהצורך דיש בזה קצת איסור שעובר על בל תשחית מ"מ מה שעשה עשוי. אמנם אם מכרן לאחד מיורשיו או נתנם לו במתנה לא עשה כלום, דוודאי בזה היה דעת הנותן לעיכובא שלא יועיל, דאל"כ לחנם א"ל ואחר כך לפלוני, דהא בוודאי יתנם המקבל ליורשיו, אבל למכור לאחרים לא חשדו שיעבור בזה על דעתו, ולכן לא היה דעתו לעיכובא בזה דבלא זה ג"כ לא חשדו ולכן אם עבר ועשה מה שעשה עשוי [הה"מ], ועוד דיורשיו כעצמו דמיא, וכשם שאחר מותו אינו יכול לעכב לעצמו כמו כן אינו יכול ליתנם ליורשיו.

וכן מבואר דאם הראשון נתנם במתנת שכיב מרע אפילו לאחרים אינו כלום, שאין מתנת שכיב מרע קונה

אלא לאחר מיתה, וכשמת קדם האחר כך לזכות בהם דהוא קונה כשהראשון גוסס, מפני שהנותן שאמר ואחר כך לפלוני היתה כוונתו כשלא יצטרך הראשון מיד יזכה השני ובגסיסתו של אדם א"צ לכלום, ואף אם היו חלץ בבת אחת והיינו רגע אחר מיתתו צריכים יותר לקיים פקודת הנותן מפקודת הראשון שלא עשה כהוגן.

לעיל [קכ"ה ע"ב] התבאר באומר נכסי לאמי ואחריה ליורשיה והיתה לה בת נשואה ומתה הבת בחיי בעלה ובחיי אמה, דאין הבעל יורש אותם נכסים מפני שהם ראויים לאשתו ולא זכתה בהם האשה אלא אחר שמתה. אבל אם הניחה הבת בן או בת היו יורשים הנכסים, שמשמע יורשיה ואפילו יורשי יורשיה. ואילו אמר לכשתמות הזקנה הרי הם לבתה מעכשיו היה הבעל יורש אותם אחר מיתת אשתו, דהוא קודם במוחזק בנכסי אשתו לכל יורשיה.

דף קל"ז ע"ב

אמר רבה בר רב הונא האחין שקנו אתרוג בתפוסת הבית, נטלו אחד מהן ויצא בו, אם יכול לאוכלו יצא, ואם לאו לא יצא; ודוקא דאיכא אתרוג לכל חד וחד, אבל פריש או רמון לא.

וכתב הרשב"ם דרואין אם אין האחים מקפידים זה על זה ויכול לאוכלו בלא רשותם כגון שיש אתרוגים הרבה בתפוסת הבית או שימצאו הרבה אתרוגים בעיר או שכבר יצאו ואין צריכין לו עוד יצא דקרינא ביה לכם שהרי כולו שלו הוא, ואם לאו לא יצא דבעינן שיהא כולו שלו ולא שמקצתו שלו. ולפ"ז תלוי רק בין מקפידין לאין מקפידין ואם רק אין מקפידין יצא, וכן נראה מדברי הטור, ע"ש:

אבל הרמב"ם [פ"ה הלכה י"א] כתב וז"ל, האחים שקנו אתרוגים בתפוסת הבית ונטל אחד מהם אתרוג ויצא בו אם יכול לאוכלו ואין האחים מקפידים בכך יצא ואם לאו לא יצא עד שיתנו לו חלקם במתנה ואם קנה זה אתרוג וזה פריש או שקנו כאחד אתרוג ורמון ופריש מתפוסת הבית אינו יוצא באתרוג עד שיתן לו חלקו במתנה ואף על גב שאם אכלו אין מקפידין עליו באכילתו. עכ"ל. וזהו דרך הרי"ף לפי גירסתו בסוגיין דבעינן תרתי, שלא יקפידו ושיהא גם להם אתרוגים, דבלא"ה אין מחילתן בסתם מועלת דשמא גם הם רוצים דווקא באתרוג, אבל כל שיש אתרוגים אחרים אף על פי שזה הדר טפי לא חיישינן לה. ובש"ע לא הביא כלל דיעה ראשונה מפני שחששו לחומרא בדאורייתא:

אמר רבא אתרוג זה נתון לך במתנה ע"מ שתחזיריהו לי, נטלו ויצא בו, החזירו יצא, לא החזירו לא יצא. קא משמע לן דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה.

הלכות אלו נתבארו בטור ושו"ע [אורח חיים סימן תרנ"ח] ונביא כאן את עיקרי ההלכות המתבארות במפרשים, דביו"ט הראשון אין אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חבירו שנאמר ולקחתם לכם משלכם, לפיכך אין יוצא ידי חובתו אא"כ יתנו לו חבירו במתנה גמורה האתרוג וכל המינים, ואפילו נתנו לו במתנה על מנת להחזיר הוי מתנה, דקיי"ל דמתנה על מנת להחזיר לא מקרי קניין פירות אלא קניין הגוף שנותן לו לגמרי, אלא שזהו תנאי על מנת שיחזיר לו והוי תנאי ככל התנאים וצריך לקיים התנאי להחזירו, ואם לא החזיר לא יצא, דכיון שלא קיים התנאי נתבטלה המתנה.

ודווקא כשא"ל בלשון זה אני נותן לך ד' מינים אלו במתנה על מנת שתחזירם לי, אבל אם א"ל יהא שלך עד שתצא בו ואחר כך תחזיריהו לי לא יצא, דאין זה לשון מתנה אלא לשון שאלה, וביום ראשון אינו יוצא בשאול. וזה שאמרנו במתנה על מנת להחזיר שצריך שיחזירנו לו ואם לא החזיר לא יצא זהו אפילו כשנאנס מידו ורוצה לשלם לו לא יצא, ולא מפני שחייב באונסין כשואל, דאפילו מתה מחמת מלאכה דגם בשואל פטור, אלא

הכא לא יצא מפני שלא נתקיים התנאי ונתבטלה המתנה. ובסתם מתנה על מנת להחזיר כשאמר על מנת שתחזיריהו לי סתמא ולא פירש מתי שיחזיר לו יכול להחזיר לו מתי שירצה, אבל באתרוג אינו כן, שהטור כתב ואפילו נתנו לו סתם ולא פירש על מנת שתחזיריהו לי מסתמא דעתו שיחזירנו לו כיון שצריך לצאת בו ואם לא החזירו לו לא יצא, ובשו"ע כתב ואם החזירו לאחר זמן מצותו לא יצא, דמשמע שיכול להשהותו הרבה שעות רק שיחזיר לו בתוך זמן מצותו, דהיינו דבתוך זמן מצותו יצא בדיעבד, אבל מ"מ לאו שפיר עביד דלכתחלה מחוייב להחזיר לו מיד כמבואר בחושן משפט.

וכתב שם הרמ"א [סעיף ה'] דכשנתן לו סתם ג"כ מחוייב להחזיר לו דמסתמא על דעת כן נתנו לו דצריך לחזור וליתנו לו במתנה להבעלים כדי שיהיה של בעלים ויוצא בו, וכן אפילו אמר בפירוש על מנת שתחזיריהו לי צריך לחזור וליתן להבעלים במתנה [מג"א סק"ו בשם הרא"ש], והטעם, שהרי נתנה לו במתנה גמורה אלא שהתנה שיחזור לו ככל תנאי דעלמא וממילא שצריך להחזיר לו ג"כ במתנה דאל"כ לא יצא מרשותו.